

A bunyevácok karácsonyi asztala

A karácsony sok szép szokással ékes napja a római katolikus bunyevác-horvátoknak. Az év végének ismertebb napjai a *bunyevácok* – a XVII. században hazánkba betelepült, főképp a *Bácskában* honos déli szlávok – néphagyományai is megőrződtek. Megtartják a Mikulást, a Luca napot, a „*Materice i Oci*”-t, vagyis az anyák és apák napját is. Ez utóbbi az időszak főünnepsége számukra, melyet hazánkban a horvátok nyolc etnikai csoportja közül csak ők tartanak meg.

A változatos, színes és gazdag szokásrendben a *karácsonyesti étrend* és a *megterített asztal* különösen fontos; ennek is megvannak a hagyományosan kötött formái. *December 24-én* „bőved vagy szentestén” (bunyevácul: *badnjeveče-n*) az esthajnal-csillag feljöttéig mindenki *böjtölt*, de közben szertartásosan készült a vacsorára. Az első világháborúig ezen a napon csak kenyeret és vizet fogyasztottak. Most is átélem gyermekkorom kisérségét, ami hatalmába kerített bennünket az adventi *hajnali miséken*, és estefelé amikor betlehemesként jártuk a falut. Elevenen élnek bennem az emlékek: karácsony estéjén az áhítatos csengőszó, a *Jézus érkezése*, majd az *ünnepi vacsora*, hisz én még a palatáblás generációhoz tartozom.

A paraszti ház legjobban tisztelt bútordarabja az *asztal* volt. Karácsonykor a bunyevácok a díszes „*tyilim*” (szőlő) *abroszt* tették fel, amelynek színei az örömet jelentik. Az ünnep jelentőségének hangsúlyozására e fölé tették a *fehér abroszt* (egykoron ebből vetették a gabonát, s betegeket takartak be vele, mert varázserőt tulajdonítottak neki). Erre aztán néhány szál szénát tettek. A harmadik asztalterítőt csak étkezéskor terítették fel. Alája – akárcsak a szobába és a konyha padlójára – szalmát vetettek. Betlehemi színhellyé változtatták a házat.

Erre az alkalomra tudomásom szerint csak a bunyevácok készítették el a *bo icnjak* nevű, kettős kereszt alakú fonott kalácsot, amibe arany- és ezüstpénzeket süttettek, rá pedig rózsafüzért helyeztek. *Tésztafigurákkal* is feldíszítették: jászolban fekvő kis Jézust, pásztorokat, ökröket, madarakat, háziállatokat, hordókat, kalászokat, göbét malacokkal mintáztak rá. Régebben még aszalt meggy és szilva is járult mindezekhez. Ezt a kalácsot tették az *asztal fő helyére*, melléje pedig a család összetartó erejét szimbolizáló *piros almák* sorát, melyet az éjféle misén megszenteltek. Ott volt a *gyümölcsalé*: dió, mogyoró, szőlő, birs, sült tök, aszalt- és déli gyümölcsök töltötték meg, s mellettük még befőttek is sorakoztak. Újévig minden közszemlére volt kitéve, s csak háromkirályok napján (a szalma kihordásakor) bontották asztalt. Az asztalon volt a Luca napján csészében sarjasztott *zöld búza*, mely Adria-hatásként öröklődött. Az életerő és a vallásos hit jelképe Karácsonykor, egy *hármastonnyal* gyertya is égett az étkezés idején. Lángját – vacsora végén – az úgynevezett *áldáspohárban* maradt, borba mártott fonott kaláccsal, a legkisebb gyermek oltotta el. Ott állt az ünnepi aszta-

lon a „*fityoka*” nevű kis üveg is, benne jóféle *mézes pálinkával*. Csészében *méz*, kistányéron néhány gerezd *fokhagyma*, *só*. A bunyevácok asztaláról sohasem hiányzott a *bor*. Összesen *tizenháromféle* ételnek kellett lenni az asztalon!

A bunyevácok régen *nem állítottak karácsonyfát*. Helyette az ünnepi asztal fölé a mestergerendáról lógott le a *karácsonyi ág* (életfa) glédicsből. Tüskéire arany meg ezüst diót, mogyorót tűztek, papírba csomagolt kockacukrot, házi linzerből formált süteményt akasztottak rá. Alul alma díszítette, fölül cénára fűzött patogatottkukorica-fűzér szőtte át az ágakat.

A *vacsora kezdetét* – a gyermekek nagy örömeire – az „*arany galamb*” (bunyevácul: *zlatna ptica*) jelezte, az esthajnalcsillagot jelképezve az ajtónyíláson. Onnan egy a mennyezetre szerelt zsinór juttatta a – kifújtt lúdtójából, legyezőszárnyakhoz hasonló színes papírhajtogatással kialakított – galambot az asztal fölé. A gyermekek maguk készítették és működtették a „*madarat*”. A *vacsorai szertartás* az asztal köré állva, *közös imával kezdődött*. Boldog ünnepet kívántak egymásnak a család tagjai. A *gazdasszonynak* nem volt szabad felállni az asztaltól, mert úgy vélték, hogy akkor nem fog jól ülni a kotlósa. Mindenki egy korty *mézes pálinkát* ivott – torokfájás ellen –, majd egy gerezd mézbe mártott fokhagymát, diót és almát fogyasztott. Csak ezután fogtak hozzá a *böjtös vacsora* elfogyasztásához.

Függően anyagi helyzetüktől hol „*sóba-vízbe*” *bablevest*, vagy *hallevest*, illetőleg zsír nélküli *babfőzeléket* (papule sa salom-ot), néhol pedig rácpontyot ettek. Nem maradhatott el utána a *mákos guba*, s esetleg még a mákos *barátfüle* sem (a bolhák ellen). *Vacsora után* csukott szemmel kellett egy diót kivenni a *gyümölcsaléból* és feltörni. Akinek diója férges, az súlyos beteg lesz a hiedelem szerint a következő évben. A vacsora utáni órák meghitt együttlétében teljesedik ki az advent minden várakozása, miközben csemegeként fogyasztották a sült tököt... Az asztalról a *morzsákat* félretették, majd az év során gyógyításra használták fel. A *nagy gyertya* – mely a különböző magokkal megtöltött *családi ivópohárban* állt – egész éjjel égett. A gyermekeket a padlóra hintett szalmára fektették le. *Éjféle miséről* visszatérve kocsonyát ettek, hisz akkor már legalább a kis *disznótoron* túl voltak.

A *bunyevácok hagyománykörének* számos eleme ősi, a kereszténység előtti időbe nyúlik vissza. Némely szálon egyenesen a mediterrán ókor idejéig nyúlik vissza. Az önmagukban is mágikus erővel, jelentőséggel felruházott ételféléket, a többi, asztal alá, köré vagy éppen az asztalra helyezett tárgyat, eszközt – a keresztény népi felfogás szerint – szinte paraliturgikus szentelménnyé teszi a karácsonyi asztal varázslatos, kisugárzó ereje, s az időszak, Jézus születésének titokzatos, szent időpontja.

Dr. Mándics Mihály